

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

M-4

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1971
metai

VILNIUS

1971

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF THE HISTORY
OF LITHUANIA

1971

VILNIUS

1971

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1971

VILNIUS

1971

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

Год
1971

ВИЛЬНИУС

1971

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Milius Vacys,
Strazdūnaitė Rita (*sekretorė*), Šadžius Henrikas (*vyr.
redaktorius pavaduotojas*), Tautavičius Adolfas,
Tyla Antanas, Vaitkevičius Bronius (*vyr. redakto-
rius*), Žepkaitė Regina

Vilnius, Kosciūškas 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

UDK 9(474.5)26—28

MAŠINŲ-TRAKTORIŲ STOČIŲ REORGANIZAVIMAS TARYBŲ LIETUVOJE 1958 M.

GIEDRIUS BUTKUS

Mašinų-traktorių stočių (toliau — MTS) reorganizavimas Tarybų Lietuvoje 1958 m. pa-traukė eilės autorių dėmesį. Tačiau stambesniuose, apibendrinančiuose darbuose¹ šis klausimas nušviečiamas tik bendrais bruožais, o daugumas paskelbtų straipsnių ir brošiūrų, liečiančių šią temą², rašyti reorganizacijos metu ar tuoj po jos, todėl jų autoriai negalėjo nušviesti reformos eigos ir jos rezultatų.

1. MTS vaidmuo žemės ūkio gamyboje iki 1958 m.

Kaip ir visoje šalyje, MTS Tarybų Lietuvoje atliko svarbų vaidmenį, vykdant so-cialistinę žemės ūkio pertvarkymą, vystant gamybą.

Jos buvo toji „didelė gamybinė ir politinė organizuojanti jėga, apie kurią valstiečiai būrėsi į kolūkius, įsitikindami stambaus mašininio žemės ūkio pranašumais; per MTS vyko techninė pažanga žemės ūkyje ir jo perginklavimas naujausios technikos pagrindu, kilo žemdirbystės ir gyvulininkystės kultūra, didžiulę MTS reikšmę sudarė tai, kad jos buvo svarbus grūdų ir kt. maisto produktų, o taip pat žaliavų pramonės gavimo šaltinis“³. Jos padėjo įvykdyti kultūrinę revoliuciją kaime. Didelį darbą atliko MTS politiniai skyriai, veikę 1950—1953 m. MTS veikla padėjo sustiprinti darbininkų klases ir valstietijos sąjungą, sukurti prielaidas žemės ūkio gamybai toliau vystyti.

MTS veikla buvo labai įvairi. Apie jų vaidmenį respublikos kolūkių gamyboje gali-ma spręsti iš šių skaičių. 1957 m. jos kolūkiuose atliko 96% pūdymų arimo, 80% rudens arimo, 71% pavasario sėjos ir 63% žiemkenčių sėjos⁴.

MTS teikė kolūkiams patarnavimus agronomijos, zootechnikos ir veterinarijos srity-se, vadovavo kolūkinės gamybos planavimui, kontroliavo finansinę-ūkinę kolūkių veiklą. 1953—1957 m. prie jų buvo sukurtos partijos rajonų komitetų instruktorių grupės, vado-vaujamos rajonų komitetų sekretorių MTS zonoms.

Tačiau daugybės administracinių, kontrolės ir planavimo funkcijų sukaupimas maši-nų-traktorių stotyse turėjo ir neigiamą pusę. Jis žymiai apsunkino MTS darbą, privertė jas laikyti didžiulį administracinį aparatą, padidino MTS darbų savikainą, atitraukė MTS

¹ M. Gregorauskas, Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940—1960, V., 1960; P. Olekas, LKP kova už socialistinę žemės ūkio pertvarkymą Tarybų Lietuvoje, V., 1966.

² A. Barkauskas, Lietuvos žemės ūkio materialinė-techninė bazė praeityje ir dabar, Komunistas, 1959, Nr. 1, p. 28—39; V. Blaževičius, Naujas etapas, vystant kolūkinę santvarką, Komunistas, 1958, Nr. 4, p. 18—24; V. Mališauskas, Šiuolaikinės technikos našesnio panaudojimo klausimai, Lietuvos TSR žemės ūkio mechanizavimo ir elektrifikavimo klausimai, V., 1958, p. 70—120; J. Eubnys, Už našesnį technikos panaudojimą kolūkyje, V., 1959.

³ TSKP CK 1958.II.26 d. nutarimas „Apie tolesnę kolūkinės santvarkos vystymą ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimą“, Tiesa, 1958.II.28.

⁴ Tarybų Lietuvos dvidešimtmetis, V., 1960, p. 37.

vadovų dėmesį nuo gamybos organizavimo klausimų. TSKP CK ir TSRS Ministrų Taryba 1955.VIII.20 d. priėmė nutarimą „Dėl priemonių toliau gerinant kolūkių agrotechninį ir zootechninį aptarnavimą“⁵. Vykdamas šį nutarimą, MTS agronomai ir zootechnikai, aptarnaujantys kolūkius, iš MTS etatų buvo pervesti į kolūkių etatus. Tai buvo savalaikė ir teisinga priemonė, ji atpalaidavo MTS nuo kai kurių funkcijų, be to, MTS agronomai ir zootechnikai nebuvo materialiai suinteresuoti plėsti kolūkinę gamybą ir neįtardė tiesioginės atsakomybės už padėtį aptarnaujamuose kolūkiuose. Iki 1955 m. pabaigos iš MTS į kolūkius respublikoje perėjo dirbti 778 agronomai ir 244 zootechnikai, turintys aukštąjį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą, ir 697 praktikai, iš viso 1719 žmonių⁶.

1956 m. kolūkiams pradėta pardavinėti traktorius⁷. Pradžioje tai buvo nedidelio pajėgumo mašinos, naudojamos daugiausia pagalbiniais darbams, tačiau jos atpalaidavo MTS nuo kai kurių antraeilių darbų kolūkiuose.

Tačiau šios priemonės negalėjo išspręsti visų prieštaravimų, kurie pradėjo kilti tarp augančios kolūkinės gamybos poreikių ir jų techninio-gamybinio aptarnavimo per MTS formos.

Kolūkiams ekonomiškai sustiprėjus, susiformavus juose daugiašakiam ūkiui, įvedus naują kolūkinės gamybos planavimo tvarką, pakilus kolūkiečių materialiniam suinteresuotumui gamyba ir toliau vystantis kolūkinei demokratijai, jų aptarnavimas per MTS pradėjo nebeatitikti tolimesnių gamybos vystymosi poreikių. Kolūkiams savarankiškiau planuojant savo gamybą, vystant daugiašakį ūkį, tarp kolūkių ir MTS vis dažniau kildavo įvairių nesupratimų darbo organizavimo klausimais. Pvz., perkelti traktorius iš vieno gamybos baro į kitą galima buvo tik su MTS vadovybės žinia, atsiradus kolūkyje skubiam, bet sutartyje nenumatytam darbui, techniką jam panaudoti buvo galima taip pat tik su MTS sutikimu. Visam tam tekdavo prarasti daug ir brangaus laiko.

MTS nepajėgė operatyviai patenkinti augančių kolūkių pageidavimų, jos nepatenkinamai mechanizavo kaupiamųjų ir techninių kultūrų auginimą ir daug darbo reikalaujančius procesus gyvulininkystėje. Jos nesugebėjo išstisus metus aprūpinti darbu visų savo kadroinių darbuotojų.

MTS ne visuomet racionaliai išnaudodavo techniką, o kartais jos ir visai nepanaudodavo. Aprūpinimas technika buvo griežtai centralizuotas, ir MTS dažnai gaudavo mašinas, kurios negalėjo būti panaudotos vieno ar kito rajono sąlygomis. 1957 m. Lietuvos mašinų-traktorių stotyse nenaudojamos technikos buvo daugiau kaip 15 mln. rb sumai⁸.

Vis labiau aiškėjo, kad, norint toliau vystyti ir tobulinti kolūkiuose gamybą, reikia žemę ir techniką perduoti į vieno šeimininko rankas. Šalyje pribrendo sąlygos MTS reorganizuoti.

VI dešimtmečio pabaigoje daugumas respublikos kolūkių organizaciniu ir ūkiniu atžvilgiu sustiprėjo tiek, kad jau patys galėjo įsigyti ir racionaliai panaudoti pagrindines gamybos priemones—traktorius, kombainus ir kitas sudėtingas mašinas. Neatsitiktinai 1956 m. kolūkiams buvo pradėta pardavinėti ratiniai traktoriai. Be to, kolūkiai jau turėjo daug automašinų, vidaus degimo variklių, elektros motorų, pašarų paruošimo ir grūdų valymo mašinų, džiovyklių bei kitų įrengimų. 1957 m. respublikos kolūkiai turėjo 1214 traktorių ir 4900⁹ sunkvežimių. Daugelis kolūkių visą jų žinioje esančią techniką panaudodavo našiai. Antai Kapsuko raj. Černiachovskio kolūkis jau 1956 m. turėjo 5 trak-

⁵ Улучшить агрономическое и зоотехническое обслуживание колхозов [vedamasis straipsnis], Правда, 2.IX.1955.

⁶ А. П. Ефременко, Сельское хозяйство Литовской ССР в 1953—1958 гг., Труды АН Литовской ССР, Серия А, 1963, т. 2/15/, p. 167; Lietuvos TSR Žemės ūkio ministerijos archyvas (toliau — ŽŪMA), f. 1, ap. 5, b. 37, l. 39.

⁷ М. Грегораускас, мин. veik., p. 322.

⁸ V. Blaževičius, Naujas etapas, vystant kolūkinę santvarką, Komunistas, 1958, Nr. 4, p. 20.

⁹ Tarybų Lietuvos dvidešimtmetis, p. 205.

torius (tris DT-14, vieną DT-55 ir vieną seną užsieninės markės). Traktoriai kolūkyje buvo gerai prižiūrimi ir našiai panaudojami. Jais buvo atliekami pagrindiniai laukų darbai¹⁰.

Kolūkiuose išaugo daug kvalifikuotų mechanikų, mašinistų, šoferių. Tai dar labiau stiprino nuomonę, kad visą žemės ūkio techniką ne tik reikia, bet ir galima perduoti kolūkiams.

Šalyje buvo pradėta ieškoti naujų technikos panaudojimo žemės ūkyje formų.

Pradžioje buvo organizuojamos jungtinės gamybinės brigados, kuriose kolūkių darbo jėga bei gamybos priemonės ir MTS technika buvo sujungiamos į jungiantį gamybinių vienetą. Tokios brigados jau 1956 m. buvo organizuotos Leningrado ir Kirovo srityse¹¹. Kitose srityse, kur buvo stambių ir pajėgių kolūkių, buvo bandoma sujungti ištiesą MTS ir kolūkių į vieningą gamybinių organizmą. Šie ir kiti bandymai daugeliu atvejų davė teigiamų rezultatų ir sukėlė labai didelį žemės ūkio darbuotojų susidomėjimą.

Lietuvoje naujų žemės ūkio technikos panaudojimo kelių buvo pradėta ieškoti 1957 m.

Minimais metais Biržų raj. Parovėjos MTS specialia sutartimi perdavė 2 traktorines brigadas Medeikių ir Širvenos kolūkiams¹². Kartu su traktoriais buvo perduotas ir atitinkamas prikabinamasis inventorių. Perduodamų traktorių skaičius buvo nustatytas, remiantis mechanizuotų darbų apimtimi minimuose kolūkiuose. Medeikių kolūkyje traktoriai turėjo atlikti 1850 ha minkštojo arimo, o Širvenos kolūkyje 2650 ha¹³. Už MTS technikos eksploatavimą kolūčiai apmokėjo pagal nustatytas normas natūra ir pinigais. Siekiant apskaitinti kolūkius pilniau panaudoti gautą iš MTS techniką, sutartyse buvo numatyta, kad už darbus, atliktus virš numatytos apimties, natūrinis atlyginimas bus sumažintas 50%, o tuo atveju, jei sutartyje numatyta darbų apimtis nebus įvykdyta, kolūkis atsilygins vis tiek pilnai. MTS aprūpino kolūkiams perduotus traktorius degalais ir tepalais pagal nustatytas normas. Siekiant išvengti traktorių prastovėjimo, degalai buvo išduodami visam mėnesiui. Traktorininkų atlyginimas ir jų apmokėjimo tvarka buvo palikta tokia, kaip MTS¹⁴. Perdavus pagal sutartį kolūkiams traktorius, žymiai supaprastėjo darbų apskaita, nes traktorininkų darbą priimdavo kolūčio laukininkystės brigadininkai, o kurą išduodavo kolūčio sandėlininkas. Tai leido atsisakyti apskaitininko — degalų tiekėjo etato.

Eksperimentas, atliktas Širvenos ir Medeikių kolūkiuose, sukėlė labai didelį respublikos kolūkiečių ir MTS darbuotojų susidomėjimą, jo rezultatai rodė, kad, turėdami savo rankose visas gamybos priemones, kolūčiai gali operatyviau ir geriau organizuoti visą savo darbą. Abi traktorinės brigados sutaupė daug kuro ir lėšų, skirtų traktorių techninei priežiūrai. Visa tai aiškiai rodė, kad technikos perdavimas kolūkiams gali žymiai sumažinti gamybos išlaidas ir veiksmingai prisidėti prie tolimesnio kolūkinės gamybos išvystymo.

Šakių raj. Lenino kolūkis tais pačiais metais sudarė sutartį su Šakių MTS, kurioje nebuvo išvardintos atskiros darbų rūšys, o nurodyta tik bendra traktorinių darbų apimtis¹⁵.

Panašūs bandymai tais pačiais metais buvo atlikti ir kitų rajonų kolūkiuose. Tie bandymai ir ekonominė respublikos kolūkių padėtis rodė, kad daugumas jų turi galimybę įsigyti pagrindines gamybos priemones.

¹⁰ Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP Centro Komiteto Partinis archyvas (toliau — PA), f. 1771, ap. 191, b. 442, l. 29.

¹¹ B. Grakauskas, Jungtinės brigados kolūkiuose, Socialistinis žemės ūkis, 1956, Nr. 9, p. 42.

¹² J. Mališauskas, Ar verta MTS traktorines brigadas perduoti kolūkiams? Valsiečių laikraštis, 1957.XII.13.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ PA, f. 1771, ap. 191, b. 442, l. 29.

2. TSKP CK vasario plenumo (1958 m.) nutarimai

TSKP CK Plenumas, apibendrinęs sukaupą technikos panaudojimo kolūkiuose patyrimą, 1958.II.26 d. priėmė nutarimą „Apie tolesnį kolūkinės santvarkos vystymą ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimą“. Nutarime buvo pažymėtas milžiniškas vaidmuo, kurį MTS atliko, pertvarkydamos ir vystydamos šalies žemės ūkį. Toliau plenumo nutarime buvo sakoma, kad tolesnio kolūkinės santvarkos išvystymo interesais tikslinga palaiapsniui reorganizuoti MTS, kurios daugeliu atžvilgių įvykdė pagrindines savo funkcijas. „Dabar, kai dauguma kolūkių sugeba įsigyti ir teisingai, našiai naudoti traktorius, kombainus ir kt. žemės ūkio mašinas, tikslinga pradėti pardavinėti tas mašinas tiesiog kolūkiams. Tai įgalins žymiai geriau naudoti šiuolaikinę techniką, paspartinti žemės ūkio techninę pažangą, pakelti darbo našumą, padidinti bendrosios ir prekinės produkcijos gamybą...“¹⁶.

Partijos CK, atsižvelgdamas į reikalo svarbą, nutarė MTS reorganizavimo klausimą pateikti svarstyti TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijai. Prieš svarstant klausimą Aukščiausiosios Tarybos sesijoje, šalyje įvyko plati diskusija šiuo klausimu. Visur vyko partiniai, darbo žmonių susirinkimai, kuriuose dalyvavo ir pasisakė milijonai žmonių. Laikraščių ir žurnalų redakcijos gavo apie 126 tūkst. laiškų, kuriuose darbo žmonės pritarė partijos numatytoms priemonėms ir pateikė daug vertingų pasiūlymų, kaip geriau reorganizuoti MTS.

Šis klausimas buvo svarstomas ir Lietuvos Komunistų Partijos X suvažiavime, kuris vyko 1958 m. vasario mėnesį. Suvažiavime buvo pažymėta, kad „mašinų-traktorių stotys suvaidino didelį vaidmenį įtvirtinant naują socialistinio ūkio sistemą kaime. Jų įžymi reikšmė pasireiškė kolektyvizavimo metais, kolūkinės statybos metais. MTS buvo stambios gamybos organizatoriai, techninės pažangos skleidėjai, padėjo paruošti puikius žemės ūkio mechanizatorių kadrus.

Dabar, sustiprėjus kolūkiams, išaugus jų kadrams, sustiprėjus partinėms organizacijoms kaime, partiniams komitetams daugiau gilinantis į ekonomiką, MTS jau nebevaidina to politinio vaidmens, kurį jos vaidino pirmajame kolūkinės statybos etape“¹⁷.

MTS reorganizavimu ypač buvo suinteresuoti ekonomiškai stiprūs kolūkiai. Respublikinės spaudos puslapiuose vyko gyva diskusija, kurios dalyviai, pateikdami svarbius argumentus, pasisakydavo už MTS reorganizavimą.

Štai kas tuo klausimu 1958 m. pradžioje buvo rašoma „Tiesoje“:

„Mechanizatorių kadrai turi būti kolūkiniai, kitaip tariant, kiekviena žemės ūkio artelė privalo turėti reikiamą savų mechanizatorių skaičių. Ką tai duos? Visų pirma, bus išspręsti buitiniai mechanizatorių gyvenimo klausimai. Dabar daugeliu atvejų mechanizatoriai dirba ne tuose kolūkiuose, kur gyvena jų šeimos. Jų materialinėmis, kultūrinėmis gyvenimo sąlygomis bei tinkamu poilsiu rūpinamasi blogai. Mechanizatoriai, norėdami šilčiau permiegoti, geriau pavalgyti, priversti dažnai vaikščioti po darbo kelis kilometrus namo. Arba būna taip: nėra kolūkyje traktorininkui darbo. Kolūkinės gamybos organizavimas sudėtingas ir visiškai natūralu, kad kolūkis ne visada gali sudaryti sąlygas mechanizatoriums dirbti traktoriais. Pavyzdžiui, dirvos jau suartos, o sėti dar anksti arba trukdo blogos oro sąlygos. Tada traktorininkai slampinėja, nes neturi ką veikti. Žmonės nervojasi, pyksta ir dažnai vien dėl to išeina iš MTS ieškoti pastovesnio darbo“¹⁸.

¹⁶ Apie tolesnį kolūkinės santvarkos vystymą ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimą, TSKP CK Plenumo nutarimas, priimtas vasario 26 d., Tiesa, 1958.II.28.

¹⁷ LKP X-as suvažiavimas, V., 1958, p. 33.

¹⁸ Tiesa, 1958.I.11.

Panašaus pobūdžio pasisakymų, įrodinėjančių būtinumą kolūkiams turėti savus mechanizatorių kadrus ir savo techniką, to meto respublikos spaudoje buvo daug.

1958 m. kovo mėnesį TSRS Aukščiausioji Taryba apsvaustė klausimą apie MTS reorganizavimą ir priėmė „Įstatymą dėl tolesnio kolūkinės santvarkos vystymo ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimo“.

Įstatyme buvo pritarata TSKP CK parengtoms priemonėms. Antrajame įstatymo straipsnyje sakoma: „Atsižvelgiant į šiuo metu pasiektą kolūkinį ekonominio ir organizacinio išsivystymo lygį, pripažinti, kad reikia reorganizuoti mašinų-traktorių stotis į remonto technikos stotis. Mašinų-traktorių stotims priklausančius traktorius, kombainus ir kt. žemės ūkio mašinas pardavinėti kolūkiams, pareiškusiems norą įsigyti šią techniką. Kolūkiams, negalintiems iš karto apmokėti pirktų traktorių ir mašinų, suteikti išsimokėjimo sąlygas, priklausomai nuo jų ekonominės būklės.

Pardavinėti, pradadant 1958 metais, kolūkiams ir tarybiniam ūkiams naujus traktorius, kombainus ir kt. žemės ūkio mašinas.

Mašinų-traktorių stotys turi būti reorganizuojamos palaipsniui, atsižvelgiant į atskirų kolūkių ekonomikos išsivystymą ir į įvairių Tarybų Sąjungos zonų ir rajonų ypatybes, per Sąjunginių respublikų Ministrų Tarybų nustatomą laiką“¹⁹.

Įgyvendindama priimtąjį įstatymą, TSKP CK ir TSRS Ministrų Taryba priėmė nutarimą, kuriame buvo konkretizuota technikos perdavimo kolūkiams tvarka. Nutarimu buvo nustatyta, kad pradadant 1958 m. nauji traktoriai, žemės ūkio mašinos, mechanizmai ir įrenginiai laisvai parduodami kolūkiams už grynus pinigus. Kolūkiams, stokojantiems lėšų, buvo numatyta suteikti kreditus.

MTS traktoriai galėjo būti parduoti kolūkiams tik gero techninio stovio. Kainos jiems buvo nustatomos, atsižvelgiant į jų naudojimo laiką, susidėvėjimo laipsnį ir bendrąjį techninį stovį²⁰. Kreditus kolūkiams technikai iš MTS įsigyti buvo leista suteikti 2—3 metams, rajonų vykdomiesiems komitetams nutarus, ir iki 5 m.— respublikos Ministrų Tarybai nutarus²¹.

3. MTS reorganizavimo respublikoje eiga

1958 m. pavasarį šalyje prasidėjo technikos pardavimas kolūkiams ir MTS reorganizavimas.

Kadangi MTS reorganizavimas respublikoje prasidėjo prieš pat pavasario sėją ir daug kolūkių pageidavo įsigyti techniką iki jos pradžios, LKP CK ir Lietuvos TSR Ministrų Taryba 1958 m. kovo mėn. priėmė nutarimą, kuriuo norintiems įsigyti technikos kolūkiams buvo leista parduoti traktorius ir žemės ūkio mašinas pagal aktus, nelaukiant, kol bus patvirtintos pardavimo sąlygos ir tvarka²². Tačiau pardavimo sąlygos greitai buvo patvirtintos, ir kolūkiai pradėjo pirkti techniką iš MTS.

MTS technikos pardavimą kolūkiams organizavo rajonų vykdomieji komitetai. Jų sprendimais iš MTS, kolūkių, žemės ūkio banko rajoninių skyrių ir kitų organizacijų atstovų buvo sudaromos komisijos, kurios nu-

¹⁹ Apie tolesnį kolūkinės santvarkos vystymą ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimą, V., 1958, p. 66—67.

²⁰ TSKP Centro Komiteto ir TSRS Ministrų Taryboje, Apie tolesnį kolūkinės santvarkos vystymą ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimą, Tiesa, 1958.IV.22.

²¹ Ten pat.

²² PA, f. 1771, ap. 191, b. 515, l. 3.

statydavo kolūkiams parduodamos technikos stovį ir jos vertę bei mokėjimo terminus. Komisijų sudarytus aktus tvirtindavo rajonų vykdomieji komitetai.

1302 kolūkiai iš 2057 tuo metu buvusių respublikoje pavasario sėją atliko jau savo technika. Birželio mėn. kolūkiai jau buvo įsigiję 55% MTS priklausiusių traktorių, 46% plūgų, 44% sėjamųjų²⁵. Birželio mėnesį 21 MTS savo techniką buvo išpardavusi²⁴.

Per 1958 m. kolūkiai nupirko iš MTS technikos, kurios balansinė vertė buvo didesnė negu 348 mln. rb²⁵. Kolūkiai įsigijo 7827 traktorius, 485 kombainus ir daug įvairių žemės ūkio mašinų²⁶. Be to, reorganizuojant MTS, daug technikos (33,6 mln. rb sumai)²⁷ buvo perduota Žemės ūkio technikams, vidurinėms ir aukštosioms mokykloms.

1958 m. pradžioje respublikoje buvo 129 MTS. Į pusmetyje 4 MTS buvo reorganizuotos į mašinų-melioracijos stotis (MMS). Tų pačių metų liepos 27 d. Lietuvos KP CK ir respublikos Ministrų Taryba priėmė nutarimą dėl MTS reorganizavimo. 88 MTS buvo reorganizuotos į remonto-technikos stotis (RTS), 36 MTS buvo reorganizuotos į RTS skyrius ir 1 MTS buvo likviduota²⁸.

Pardavus kolūkiams techniką, iš MTS į kolūkius perėjo ir tūkstančiai traktorininkų, kombainininkų, mašinistų, mechanikų.

1958.I.1 d. mašinų-traktorių stotyse dirbo 18377 darbininkai²⁹, iš jų 11281 traktorininkas, 1880 traktorinių brigadų brigadininkų, 269 brigadininkų pavaduotojai, 1657 įskaitininkai, 629 kombainininkai³⁰. Daugumas jų perėjo dirbti į kolūkius. 1959.I.1 d. remonto-technikos stotyse dirbo 5213 darbininkų³¹. Ir pateiktų duomenų matyti, kad į kolūkius perėjo dirbti apie 13 tūkst. mechanizatorių. Buvusieji MTS mechanizatoriai sudarė kolūkių mechanizatorių kadrų branduolį. Jie įnešė į kolūkių gyvenimą daug naujo — aukštesnę gamybinę kultūrą, sąmoningą drausmę, didesnę organizuotumą.

MTS technika respublikos kolūkiams buvo parduota ir MTS buvo reorganizuotos per 1/2 metų. Visuose minėtuosiuose nutarimuose dėl MTS reorganizavimo buvo įspėjama, kad neleistinas joks skubotumas, parduodant techniką kolūkiams. Tačiau skubotumo faktų vis tik būta. Ne visi kolūkiai, pirkę techniką, sugebėjo per tokį trumpą laiką tinkamai pasirengti ją eksploatuoti ir prižiūrėti. Antai kai kurie Dotnuvos raj. kolūkiai, pirkę techniką, iš anksto numatė ją remontuoti kaimo kalvėse³².

²⁵ PA, f. 1771, ap. 191, b. 457, l. 55.

²⁴ Ten pat, l. 171.

²⁵ ŽŪMA, f. 1, ap. 5, b. 74, l. 2.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Ten pat.

²⁸ PA, f. 1771, ap. 191, b. 541, l. 15.

²⁹ ŽŪMA, f. 1, ap. 5, b. 64, l. 3.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat, b. 74, l. 15.

³² M. Mikalauskas, Reorganizavus mašinų-traktorių stotis, Komunistas, 1958, Nr. 6, p. 44.

Kai kurie kolūčiai, skubėdami įsigyti traktorius, nepakankamai apsirūpindavo prikabinamuoju inventoriumi ir todėl negalėjo panaudoti traktorių pilnu pajėgumu.

Antai Dusetų MTS 1958 m. pardavė 28 traktorius ir tik 18 kultivatorių bei 9 sėjamasias. Šakynos MTS pardavė 42 traktorius, 24 kultivatorius ir 15 sėjamųjų³³.

1958 m. pavasarį kai kuriuose kolūčiuose buvo blogai organizuotas traktorinių brigadų darbas ir vedama darbų apskaita.

Antai Vilkijos raj. Černiachovskio kolūkyje apskaitos visai nebuvo, ir todėl traktorininkai visai nežinojo, kiek atliko darbų, kiek kuro ir tepalų sunaudojo, kiek uždirbo³⁴. Panaši padėtis buvo ir to paties rajono „Pirmyn“ kolūkyje³⁵.

Panašių faktų buvo ir kituose rajonuose. Eilėje kolūčių mechanizatoriai nesilaikydavo traktorių techninių apžiūrų grafiko arba tų grafikų ir visai nebūdavo.

Antai Ukmergės raj. M. Melnikaitės kolūkyje traktorius DT-54 1958 m. pavasarį nebuvo praėjęs ir I techninės apžiūros, nors pagal savo stovį ir atliktų darbų kiekį turėjo būti praėjęs ir II techninę apžiūrą. Tokia pati padėtis buvo Plungės raj. Karklų kolūkyje ir kitose vietose³⁶.

Kai kurie kolūčiai „taupumo“ sumetimais nesirūpino turėti savo mechanikus³⁷, nesuprasdami, kad tuo daro sau dar didesnę žalą.

Visa tai ilgainiui neigiamai atsiliepė technikos panaudojimui. Jei 1957 m. vienu sąlyginiu MTS traktoriumi buvo atlikta 315 ha³⁸ sąlyginio arimo, tai 1960 m. kolūčių traktoriais — tik 282 ha³⁹.

MTS reorganizavimas į RTS vyko gausių „organizacinių pertvarkymų, subjektyvizmo ir komandavimo sąlygomis“⁴⁰, o tai, savaime aišku, negalėjo neatsiliepti visai tokios svarbios socialinės-ekonominės reformos eigai. Kolūčiai turėjo išpirkti techniką greičiau, negu tai buvo numatyta iš pradžių, susilpnėjo naujos technikos tiekimas kolūčiams. Reorganizavus MTS, žemės ūkio technikos remonto bazės pajėgumas žymiai sumažėjo⁴¹.

Tokiu būdu, pribrendusiai ir reikalingai reformai buvo padaryta žala, kuri sumažino jos efektyvumą. Klaidos, kurios buvo padarytos, vykdant MTS reorganizavimą, galutinai buvo ištaisytos tik po TSKP CK Plenumo, įvykusio 1965 m. kovo mėn.

³³ PA, f. 1771, ap. 191, b. 457, l. 55, 56.

³⁴ Ten pat, l. 153.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat, l. 58.

³⁷ Ten pat, l. 56.

³⁸ ŽŪMA, f. 1, ap. 5, b. 64, l. 19.

³⁹ Lietuvos TSR liaudies ūkis, 1965 metais, V., 1966, p. 133.

⁴⁰ Respublikos partinio aktyvo susirinkimo rezoliucija dėl TSKP CK kovo plenumo (1965 m.) išdavų, Tiesa, 1965.IV.4.

⁴¹ Apie TSKP CK Kovo plenumo išdavus ir respublikos partinės organizacijos uždavinius, Lietuvos KP CK pirmojo sekretoriaus drg. A. Sniečkaus pranešimas respublikos partinio aktyvo susirinkime 1965 m. balandžio 2 d., Tiesa, 1965.IV.4.

Nepaisant negatyvių momentų, MTS reorganizavimas turėjo labai didelę reikšmę, nes jis padidino kolūkių savarankiškumą, praplėtė jų socialines-ekonomines funkcijas, sužadino kolūkiečių kūrybinę iniciatyvą, sudarė prielaidas žemės ūkio gamybai toliau didinti. Tai buvo naujas kolūkinės santvarkos vystymosi etapas.

4. Išvados

1. MTS Tarybų Lietuvoje atliko labai svarbų vaidmenį, socialistiškai pertvarkant žemės ūkį. Tačiau VI dešimtmečio pabaigoje, kolūkiams sustiprėjus ūkiniu-organizaciniu atžvilgiu, išsivysčius juose daugiašakiame ūkiui, pakitus gamybos planavimo tvarkai ir išaugus kolūkiečių iniciatyvai, kolūkių gamybinio aptarnavimo per MTS forma pradėjo nebeatitikti gamybos vystymo poreikių.

2. 1957 m. respublikoje pradėta ieškoti naujų kolūkių gamybinio aptarnavimo formų. TSRS Aukščiausiajai Tarybai 1958 m. kovo mėn. priėmus „Įstatymą dėl tolesnio kolūkinės santvarkos vystymo ir mašinų-traktorių stočių reorganizavimo“, Tarybų Lietuvos kolūkiai greitai išpirkė žymią dalį MTS technikos ir tų pačių metų liepos mėnesį jos buvo reorganizuotos į RTS.

3. 1955—1958 m. įvykdytos priemonės turėjo labai didelę ne tik ekonominę, bet ir politinę reikšmę. Pervedus žemės ūkio specialistus į kolūkius, jie tapo kolūkinės valstietijos dalimi, priartėjo prie gamybos. Po MTS reorganizavimo, į kolūkinės valstietijos gretas įsiliejo gausus mechanizatorių būrys, praturtinęs ją kvalifikuotais ir drausmingais darbuotojais.

4. MTS reorganizavimas buvo įvykdytas per labai trumpą laikotarpį, kurio metu ne visi kolūkiai sugebėjo tinkamai pasirengti savarankiškai eksploatuoti įgytą techniką ir ją prižiūrėti. Klaidas, padarytas vykdant reorganizavimą, galutinai ištaisė TSKP CK Plenumas, įvykęs 1965 m. kovo mėn.

5. MTS reorganizavimas buvo labai svarbi socialinė-ekonominė ir politinė reforma, kuri praplėtė kolūkių socialines-ekonomines funkcijas, sustiprino darbininkų klasės ir kolūkinės valstietijos sąjungą.

РЕОРГАНИЗАЦИЯ МАШИННО-ТРАКТОРНЫХ СТАНЦИЙ В СОВЕТСКОЙ ЛИТВЕ В 1958 Г.

Г. С. БУТКУС

Резюме

В Литве, как и в более старших республиках ранее, машинно-тракторные станции (МТС) сыграли большую роль в создании и упрочении колхозного строя, в техническом оснащении сельского хозяйства, в укреплении союза рабочего класса и крестьянства.

Однако к концу 50-х годов МТС в основном исчерпали свои функции. Колхозы окрепли в экономическом и организационном отношениях. В колхозах выросли кадры механизаторов и организаторов колхозного производства. МТС перестали играть и ту политическую роль, которая была возложена на них на первом этапе колхозного строительства. С ростом экономики колхозов росла и крепла их собственная техническая база. В 1957 г. колхозы республики имели 1214 тракторов и 4900 грузовых автомашин. В этих условиях производственно-техническое обслуживание колхозов через МТС перестало соответствовать потребностям развития производительных сил сельского хозяйства.

Начаты были поиски новых форм производственно-технического обслуживания колхозов. Глубоко изучив особенности развития колхозного строя, а также учитывая инициативу самих колхозов, февральский Пленум ЦК КПСС (1958 г.) сделал вывод, что МТС выполнили возложенную на них ранее роль и принял решение о их реорганизации.

В течение 1958 г. колхозы республики купили в МТС 7827 тракторов, 485 комбайнов и много другой техники, общая балансовая стоимость которой была 348 млн. рб. Получив технику в свои руки, колхозы начали использовать ее лучше, производительнее, чем в МТС. Однако многие хозяйства не сразу освоились в новых условиях. Реорганизация МТС была проведена в очень сжатые сроки, ослабела ремонтно-техническая база хозяйств. Просчеты, допущенные при реорганизации МТС, были полностью устранены лишь после мартовского (1965 г.) Пленума ЦК КПСС.